गोत्रजाभावे बन्धवोधनभाजः। बन्धवश्च त्रिविधा आत्मबन्धवः पितृबन्धवो मातृबन्धवश्चेति । यथोक्तम् । आत्मपितृबन्धुषु उत्रा इत्यादि चिन्तामणिमते ११०१ पृ०दर्शितम् तत्र चान्तरङ्गत्वात् प्रथममात्मबन्धवोधनभाजस्तदभावे पितृबन्धवस्तदभावे मातृबन्धव इति क्रमोवेदितव्यः। बन्धूनामभावे आचार्यस्तदभावे शिष्यः "पुत्राभावे यः प्रत्यासन्नः सपिण्डस्तदभावे आचार्यः आचार्याभावेऽन्तेवासी" इत्यापस्तम्बस्मरणात् । शिष्याभावे सब्रह्मचारी धनभाक् येन सहैकस्मादाचार्यादुपनयनाध्ययनतदर्थज्ञानप्राप्तिः स सब्रह्मचारी तदभावे ब्राह्मणद्रव्यं यः कश्चिच्छ्रोत्रियो गृह्णीयात् "श्रोत्रिया ब्राह्मणस्यापत्यस्य स्वद्रव्यस्य रक्षितेति" गौतमस्मरणात् । तदभावे ब्राह्मणमात्रम् यथाह मनुः "सर्वेषामप्यभावे तु ब्राह्मणारिक्थभागिनः । त्रैविद्याः शुचयोदान्तास्तथा धर्मो न हीयत" इति। न कदाचिदपि ब्राह्मणद्रव्यं राजा गृह्णीयात् "अहार्यं ब्राह्मणद्रव्यं राज्ञा नित्यमिति स्थितिरिति" मनुवचनात् । नारदेनाप्युक्तम् "ब्राह्मणार्थस्य तन्नाशे दायादश्चेद्य कश्चन । ब्राह्मणायैव दातव्यमेनस्वी स्यान्नृपोऽन्यथेति"। क्षत्रियादिधनं सब्रह्मचारिपर्यन्तानामभावे राजा हरेत्र ब्राह्मणः। यथाह मनुः । "इतरेषान्तु वर्णानां सर्वाभावे हरेन्नृपः" इति ।"पुत्राः पौत्राश्च दायं गृह्णन्ति । तदभावे पत्न्यादय इत्युक्तमिदानीन्तदुभयापवादमाह । "वानप्रस्थयतिब्रह्मचारिणां रिक्थभागिनः। क्रमेणाचार्यसच्छिष्यधर्मभ्रात्रेकतीर्थिनः" याज्ञ० ।"वानप्रस्थस्य यतेर्ब्रह्मचारिणश्च क्रमेण प्रतिलोमक्रमेणाचार्यः सच्छिष्यो धर्मभ्रात्रेकतीर्थी च रिक्थस्य धनस्य भागिनः । ब्रह्मचारी नैष्ठिकः उपकुर्वाणश्च धनं मातादयएव गृह्णन्ति । नैष्ठिकस्य धनत्यागवादत्वेनाचार्यो गृह्णाति इत्युच्यते । यतेस्तु धनं सच्छिष्यो गृह्णाति । सच्छिष्यः पुनरध्यात्मशास्त्रश्रवणधारणतदर्थानुष्ठानक्षमः दुर्बलस्याचार्यादेरपि भागानर्हत्वात् । वानप्रस्थधनस्वर्ग्यं भ्रात्रेकतीर्थी गृह्णाति धर्मभ्रातएकतीर्थ्येकाश्रमी धर्मभ्रातासौएकतीर्थी च धर्मभ्रात्रेकतीर्थी । एतेषामाचार्यादीनामभावे पुत्रादिषु सत्स्वप्येकतीर्थ्येव गृह्णाति" मिता०।"सोदरस्यासंसृष्टत्वे वैमात्रेयस्य च संसृष्टत्वे तस्याधिकारः। अयमेवं बोध्यं"अपुत्रौत्रसन्ताने" इति वदता विष्णुना प्रपौत्रस्याप्यधिकारः सूचितः तस्यापि तत्सन्तानत्वात् सपिण्डत्वाच्च अन्यथा अधिकारिष्टस्यात्र उपरितनानामेव कीर्तनात् तस्यानधिकारत्वापत्तेः। अतएव अर्थादानप्रकरणे तत्सुतः पौत्रसुतः प्रपौत्र अस्टहीतवित्तःप्रपितामहकृतऋणं न दद्यादिति वदता मिताक्षरोक्ता प्रपौत्रस्याधिकारः सूचितः । तदधस्तनसन्तानस्य च प्रपितामहपौत्रपर्यन्ताभावेऽधिकारः तेषामसपिण्डत्वेऽपि गोत्रजसमानोदकत्वाविशेषात् सपिण्डाधिकारे अधस्तनानामेव प्रथमग्रहणवत् गोत्रजाधिकारेऽपिअधस्तनानामेव ऊर्द्धतनापेक्षया प्रथमं ग्रहणौचित्यादिति एतन्मते च असगोत्रसपिण्डमध्ये, दौहित्रस्यैव ग्रहणात् पितामहदौहित्रादेर्नाधिकारः । बन्धुशब्दस्य असगोत्रसपिण्डपरत्वेऽपि बन्धुशब्दस्य पारिभाषिकपरत्वेन तेन कीर्तनादिति बहवः । वीरमित्रोदये तु विषमशिष्टभिया मातृबन्धूनामधिकारोव्यवस्थापितः तन्मते तेषां बन्धुपदेन ग्रहणात् इति भेदः । तथा दायलब्धधने पत्न्यायत्तं दानभोगादावधिकारः इति मिता० वीर० मते तु स्वामिन उपकाराभावे नष्टादौ दानेऽनधिकार इति भेदः । "आधिवेदनिकाद्यन्तेति" याज्ञवल्क्यवचनेन स्त्रिया ऋक्थविभागक्रयादिलब्धधनमात्रस्य स्त्रीधनत्वं व्यवस्थाप्य तद्विभागः मिता० दर्शितो यथा "अतीतायामप्रजसि बान्धवास्तद्वभुजुः" या० । तत्पूर्वोक्तं स्त्रीधनमप्रजस्यनपत्यायां दुहितृदौहित्रदुहितृपौत्ररहितायां स्त्रियामतीतायां बान्धवा भर्तृदयोवक्ष्यमाणा गृह्णीयुः । सामान्येन बान्धवाधनग्रहणेऽधिकारिणो दर्शिताः। इदानीं विवाहभेदेनाधिकारिभेदमाह । "अप्रजःस्त्रीधनं भर्तुर्ब्राह्मादिषु चतुर्ष्वपि । दुहितॄणां प्रसूता चेच्छेषेषु पितृगामि तत्"या०। अप्रजःस्त्रियाः पूर्वोक्तायाब्राह्मदैवार्षप्राजापत्येषु चतुर्षु विवाहेषु भार्यात्वं प्राप्ताया अतीतायाः पूर्वोक्तधनं प्रथमं भर्तुर्भवति । तदभावे तत्प्रत्यासन्नानां सपिण्डानां भवति। शेषेष्वासुरगान्धर्वराक्षसपैशाचेषु विवाहेषु तदप्रजःस्त्रीधनं पितृगामि । माता च पिता च पितरौ तौ गच्छतीति पितृगामि एकशेषनिर्दिष्टाया अपि मातुः प्रथमं धनग्रहणं पूर्वमेवोक्तम् । तदभावे तत्प्रत्यासन्नानां धनग्रहणम् । सर्वेष्वेव विवाहेषु प्रसूताऽपत्यवती चेत् दुहितॄणां तद्धनं भवति । अत्र दुहितृशब्देन दुहितृदुहितर उच्यन्ते । साक्षाद्दुहितॄणाम् "मातुर्दुहितरःशेषम्" इत्यत्रोक्तत्वात् । अतश्च मातृधनं मातरि हतायां प्रथमं दुहितरो गृह्णन्ति । तत्र चोढानूढासमवायेऽनूढा गृह्णाति । तदभावे परिणीता तत्रापि प्रतिष्ठिताऽप्रतिष्ठितासमवायेऽप्रतिष्ठिता गृह्णाति तदभावे प्रतिष्ठिता । यथाह गौतमः "स्त्रीधनं